

1837
2017
ΕΤΕΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

180 χρόνια
Φιλοσοφική Σχολή

ε-ιστορήματα 1

Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Τομέας Ιστορίας

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ

Νεοελληνική Ιστορία
και Οθωμανικές Σπουδές.
Μια απόπειρα χαρτογράφησης

Επιμέλεια

Όλγα Κατσιαρδή-Hering – Βάσω Σειρηνίδου

Αθήνα 2017

e-ιστορήματα 1

**Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Τομέας Ιστορίας
του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών**

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ

**Νεοελληνική Ιστορία και Οθωμανικές Σπουδές.
Μια απόπειρα χαρτογράφησης**

(8 Απριλίου 2016, Ιστορικό Αρχείο του Πανεπιστημίου Αθηνών)

Επιμέλεια

Όλγα Κατσιαρδή-Hering – Βάσω Σειρηνίδου

Αθήνα 2017

Φωτογραφία εξωφύλλου: Όλγα Κατσιαρδή-Hering

Copyright © 2017 Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Ε.Κ.Π.Α.
e-book, σειρά: e-ιστορήματα 1

ISBN: 978-618-81101-6-8

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΟΛΓΑ ΚΑΤΣΙΑΡΔΗ-HERING: <i>Νεοελληνική Ιστορία, διάλογος με την Οθωμανική Ιστορία; Εισαγωγικές σκέψεις</i>	5
ΑΝΤΩΝΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ: <i>Διδάσκοντας οθωμανική ιστορία στην Ελλάδα, ελληνική ιστορία στην Τουρκία: περί ορίων των επιστημονικών πεδίων</i>	17
ΒΑΣΩ ΣΕΙΡΗΝΙΔΟΥ: <i>Σκέψεις για το παρόν και το μέλλον της Ιστορίας του Νέου Ελληνισμού</i>	23
ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΚΑΡΑΜΑΝΩΛΑΚΗΣ: <i>Από την 'Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος' στη Νεοελληνική Ιστορία</i>	29
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ: <i>Σκέψεις για τη μελέτη της Ιστορίας του Νέου Ελληνισμού στους ερευνητικούς φορείς</i>	35
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΠΑΠΑΔΙΑ-ΛΑΛΑ, ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ: <i>Η βενετοκρατία στον ελληνικό χώρο ως πεδίο σύγκλισης Νεοελληνικής – Ευρωπαϊκής Ιστορίας και ο διάλογος με τις Οθωμανικές Σπουδές</i>	41
ΦΩΚΙΩΝ Π. ΚΟΤΖΑΓΕΩΡΓΗΣ: <i>Νεοελληνική και Οθωμανική Ιστορία στο Τμήμα Ιστορίας-Αρχαιολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης: δεδομένα και Σκέψεις.</i>	47
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΚΟΠΟΥΛΟΥ: <i>Σκέψεις για την Ιστορία στο Πανεπιστήμιο σήμερα</i>	57
ΣΟΦΙΑ ΛΑΪΟΥ, ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΤΖΑΚΗΣ, ΤΖΕΛΙΝΑ ΧΑΡΛΑΥΤΗ: <i>Νεοελληνική και Οθωμανική Ιστορία στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο</i>	67
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Κ. ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ, ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΤΖΙΒΑΡΑ: <i>Οι σπουδές στη Νεοελληνική και Οθωμανική Ιστορία στη Σχολή Κλασικών και Ανθρωπιστικών Σπουδών του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης</i>	75

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΟΥ, ΙΚΑΡΟΣ ΜΑΝΤΟΥΒΑΛΟΣ: <i>Η νεότερη ιστορία στα Παιδαγωγικά Τμήματα του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης: δεδομένα, προβληματισμοί και προοπτικές στη διδασκαλία και την έρευνα</i>	81
ΔΗΜΗΤΡΗΣ Α. ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ: <i>Ιστοριογραφικές αποτιμήσεις: Έλληνες και Βαλκάνιοι απέναντι στο Οθωμανικό παρελθόν</i>	89
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΖΕΗ: <i>Οθωμανικά και ελληνικά τεκμήρια: διάλογος για μια κοινή ιστορία</i>	101
ΧΑΡΗΣ ΕΞΕΡΤΖΟΓΛΟΥ: <i>Οθωμανική Ιστορία, Νέα Ελληνική Ιστορία: τα ρευστά όρια</i>	107
ΠΑΣΧΑΛΗΣ Μ. ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗΣ: <i>Οι Κυπριακές και Μικρασιατικές Σπουδές ως πεδίο συνάντησης των Νεοελληνικών και των Οθωμανικών Σπουδών</i>	115
ANNA ΜΑΤΘΑΙΟΥ: <i>Καινοτόμες θεματικές και διδακτικές αναδιπλώσεις, 1975-2015. Ένα οξύμωρο πρόβλημα</i>	121
ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΒΛΑΜΗ: <i>Εμπόριο και Διπλωματία στην ανατολική Μεσόγειο ως πεδίο σύγκλισης των Νεοελληνικών και Οθωμανικών Σπουδών</i>	127
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΣΤΑΜΑΤΙΟΥ: <i>Η μελέτη της ελληνικής αγροτικής οικονομίας κατά τον 18ο αιώνα ως πεδίο σύγκλισης των Οθωμανικών και Νεοελληνικών Ιστορικών Σπουδών. Προβλήματα, μέθοδοι και στόχοι</i>	135
ΟΛΓΑ ΚΑΤΣΙΑΡΔΗ-HERING, ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΠΑΠΑΔΙΑ-ΛΑΛΑ: <i>Η Επιστημονική Συνάντηση «Νεοελληνική Ιστορία και Οθωμανικές Σπουδές. Μια απόπειρα χαρτογράφησης». Απολογισμός και προοπτικές</i>	143
Πρόγραμμα Επιστημονικής Συνάντησης	148

Σκέψεις για τη μελέτη της Ιστορίας του Νέου Ελληνισμού στους ερευνητικούς φορείς¹

Δημήτρης Δημητρόπουλος

Ερευνητής Α', ΕΙΕ/ΙΙΕ, Τομέας Νεοελληνικών Ερευνών

Να αρχίσω με πράγματα γνωστά. Πέραν των Πανεπιστημίων, οι ελληνικοί φορείς έρευνας, όπου καλλιεργείται η ιστορία του νέου ή νεότερου ελληνισμού είναι λιγοστοί, ακόμη και αν συνυπολογιστούν και εκείνοι που δεν εξαγγέλλουν το αντικείμενο αυτό στον τίτλο τους, αλλά το περιλαμβάνουν στο έργο τους. Καταρχήν τα δύο Ινστιτούτα που ανήκουν σε ερευνητικούς φορείς που επιβλέπονται από την Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας (ΓΓΕΤ) (το Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών (ΕΙΕ) και το Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας (ΙΤΕ)). Κατόπιν δύο Κέντρα της Ακαδημίας Αθηνών (Κέντρο Ερεύνης Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, Κέντρο Ερεύνης Νεότερου Ελληνισμού). Υπάρχουν επίσης ορισμένοι ερευνητικοί φορείς που ασκούν έρευνα και είναι ενσωματωμένοι σε Πανεπιστήμια, όπως το ΚΕΝΙ (Κέντρο Έρευνας Νεότερης Ιστορίας) που ανήκει στο Πάντειο Πανεπιστήμιο. Λειτουργούν ακόμη φορείς μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα που έχουν και ερευνητική δράση, όπως για παράδειγμα το Μουσείο Μπενάκη, το Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου στη Θεσσαλονίκη, το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, ή φορείς που συνδέονται με πολιτικούς σχηματισμούς, όπως το Ίδρυμα Καραμανλή, τα Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ), κλπ. Οι μη κρατικοί φορείς όμως θα έλεγα ότι έχουν σημαντικές διαφορές, καθώς η διαδικασία λειτουργίας και στελέχωσής τους δεν ακολουθεί το νομικό πλαίσιο και τους κανόνες που ισχύουν για τα Πανεπιστήμια και τους Ερευνητικούς φορείς που υπάγονται στη ΓΓΕΤ.

Οι δύο φορείς πάλι που υπάγονται στη ΓΓΕΤ, δηλαδή το Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών και το Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών, παρότι ανήκουν σε Νομικά Πρόσωπα ίδιου χαρακτήρα (δηλ. αμφότερα είναι Ιδιωτικού Δικαίου), εκφράζουν δύο διαφορετικά πρότυπα δομής και λειτουργίας. Το πρώτο, του ΕΙΕ, έχει δικό του προσωπικό με σταθερή σχέση εργασίας -σήμερα 45 Ερευνητές- και είναι αυτοδύναμο· δεν σχετίζεται καταστατικά με κάποιο ΑΕΙ. Το

¹ Δεν έχουν γίνει αλλαγές ή προσθήκες στο κείμενο που παρουσιάστηκε στην ημερίδα και έχει διατηρηθεί ο προφορικός του χαρακτήρας.

δεύτερο, του ΙΤΕ, έχει στενή σχέση με το Πανεπιστήμιο Κρήτης και, παρά την πλούσια δραστηριότητά του, λιγοστό προσωπικό με σταθερή σχέση εργασίας (αν δεν κάνω λάθος 6 ερευνητές), καθώς στην πλειονότητα των ερευνητικών του δράσεων μετέχουν μέλη ΔΕΠ του αντίστοιχου ΑΕΙ. Και τα δύο Ινστιτούτα όμως τα τελευταία χρόνια, όλο και περισσότερο καλούνται να προσανατολίσουν την ερευνητική τους δράση προς ελληνικά και διεθνή προγράμματα εξωτερικής χρηματοδότησης, καθώς η κρατική χρηματοδότηση δεν επιτρέπει ερευνητικό σχεδιασμό με κρατικούς πόρους.

Τα Ινστιτούτα της Ακαδημίας απασχολούν μόνιμο ερευνητικό προσωπικό, και είναι τα αρχαιότερα· από το 1930 το Κέντρο Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού· από το 1945 τύποις, αλλά πραγματικά από το 1957 το Κέντρο Ερεύνης της Ιστορίας του Νεώτερου Ελληνισμού. Δημιουργήθηκαν δηλαδή σε μία περίοδο που η μελέτη του Νέου Ελληνισμού συγκροτείται σε διακριτό επιστημονικό πεδίο. Στην ίδια χρονική φάση αλλά σε αντίστιξη με την Ακαδημία –όπως και με το Πανεπιστήμιο– ιδρύεται λίγα χρόνια κατόπιν, το 1960, το Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών (ΚΝΕ) του ΕΙΕ από τον Κ. Θ. Δημαρά, στο οποίο και κατά κύριο λόγο θα αναφερθώ ακολούθως.

Το ίδιο το ΚΝΕ –τότε μετονομασμένο πλέον σε ΙΝΕ, δηλαδή Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών– στον επετειακό τόμο που εξέδωσε το ΕΙΕ το 2008 καταγράφει ως εξής την πορεία του:²

1960-1980: εθνική απογραφή και υποδομή

1980-2000: εμπλουτισμός και σύνθεση

2000 κ.εξ.: η καθιέρωση του ελληνικού παραδείγματος.

Νομίζω ότι αυτή η περιοδολόγηση ανταποκρίνεται στον τύπο και στην ουσία των πραγμάτων. Εντούτοις, θα ήθελα να σχολιάσω λίγο διαφορετικά τη διαδρομή. Η προσωπικότητα του ιδρυτή του ΚΝΕ και των επιγόνων (Μανούσος Μανούσακας, Λουκία Δρούλια, Βασίλης Παναγιωτόπουλος, Πασχάλης Κιτρομηλίδης, Λεωνίδας Καλλιβρετάκης) καθόρισε σε μεγάλο βαθμό και τις ερευνητικές προτεραιότητες. Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980, στο επίκεντρο της ερευνητικής στόχευσης του ΚΝΕ βρέθηκε η ιστορία των ιδεών, κυρίως της προεπαναστατικής, επαναστατικής και μετεπαναστατικής περιόδου (χονδρικά 1770-1870), η ιστορία της λογιόσύνης και του βιβλίου, η γλώσσα, τα πρόσωπα, οι ιδέες, οι απόψεις και τα κείμενα της πνευματικής ελίτ που συγκρότησε τον νέο ελληνισμό· αλλά επίσης και όσοι επικοινωνήσαν μαζί του

² Πασχάλης Κιτρομηλίδης, «Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών», στο: Τριαντάφυλλος Σκλαβενίτης (επιμ.), *Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών 1958-2008. Ίδρυση - πορεία - προοπτικές*, Αθήνα 2008, 67-83.

(περιηγητές, φιλέλληνες) ή όσοι τον επηρέασαν (οι εκπρόσωποι του ευρωπαϊκού διαφωτισμού και ρωμαντισμού).

Η έμφαση δεν δόθηκε τόσο στην παραγωγή μελετών αλλά περισσότερο στη δημιουργία εργαλείων: έκδοση ιστορικών πηγών (πχ. αλληλογραφία Κοραή), εργαλείων κατανόησης των πνευματικών φαινομένων (βιβλιογραφίες, κατάλογοι βιβλιοθηκών, κατάλογοι αρχείων). Για την εποχή εκείνη αποτελούσε κάτι νέο θεματολογικά αλλά και μεθοδολογικά, καθώς υπάκουε σε ένα μακροπρόθεσμο ερευνητικό σχεδιασμό που έδινε έμφαση στην ακριβή και λεπτομερή τεκμηρίωση. Επίσης έθετε θέματα και προβληματισμούς που δεν μπορούσαν να περάσουν από την κύρια τουλάχιστον είσοδο στα πανεπιστημιακά Τμήματα Ιστορίας της εποχής. Θα έλεγα δηλαδή ότι το ΚΝΕ, με ένα τρόπο, βρισκόταν στην πρωτοπορία του καιρού του.

Την ανανεωτική αυτή ματιά για τα δεδομένα του ελληνικού ακαδημαϊκού χώρου, το ΚΝΕ την διευρύνει, όταν στα μέσα της δεκαετίας του 1980 επανέρχονται στις τάξεις του θεσμικά ως ερευνητές ο Σπύρος Ασδραχάς και ο Β. Παναγιωτόπουλος και λιγότερο θεσμικά ο έτερος της τριάδας του περιοδικού *Τα Ιστορικά*, Φίλιππος Ηλιού. Η έλευσή τους, μετά από είκοσι και πλέον έτη απουσίας στο Παρίσι, θα σημάνει και σημαντική στροφή στις ερευνητικές δραστηριότητες του ΚΝΕ: στροφή στην οικονομική ιστορία, την ιστορία των νοοτροπιών και των συμπεριφορών, την ιστορική δημογραφία και γεωγραφία, την ιστορία των επιχειρήσεων και τη βιομηχανική αρχαιολογία· διεύρυνση του χρονικού αναπτύγματος έρευνας και προς τα πίσω (17ος – αρχόμενος 18ος αι.) και προς τα εμπρός (μέχρι τον Μεσοπόλεμο).

Ταυτόχρονα έγιναν και δύο ακόμη σημαντικές αλλαγές. Δόθηκε έμφαση σε:

- διοργάνωση μεγάλων διεθνών συνεδρίων που προσπαθούσαν να εντάξουν το νεοελληνικό παράδειγμα στο διεθνές περιβάλλον,
- δημοσίευση μελετών αλλά και συνδρομή στην εκπόνηση διδακτορικών διατριβών, παρότι οι ερευνητές του ΚΝΕ δεν είχαν, με βάση το τότε νομικό πλαίσιο, το δικαίωμα να μετέχουν στις αντίστοιχες επιτροπές.

Όλα αυτά βέβαια υπηρετούσαν τις νεοελληνικές σπουδές που βρίσκονταν και στην προμετωπίδα του Ινστιτούτου. Στο πνεύμα αυτό, τα όποια ανοίγματα στις διεθνείς ιστορικές σπουδές -κυρίως ευρωπαϊκές- σε επίπεδο θεμάτων προς έρευνα αφορούσαν τη συνάφειά τους με τον νέο ελληνισμό.

Να επισημάνω εδώ και ένα στοιχείο που σχετίζεται με τη θεματική της συνάντησής μας. Ο προσανατολισμός της ερευνητικής δράσης του ΚΝΕ αποκλειστικά στη νεοελληνική ιστορία και ιδιαίτερα στην περίοδο του

νεοελληνικού διαφωτισμού, κανονικά θα διερχόταν μέσα από τη μελέτη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στο περιβάλλον της οποίας κατά μείζονα λόγο αναπτύχθηκε ο νέος ελληνισμός. Εντούτοις η ανάπτυξη των νεοελληνικών σπουδών στο ΚΝΕ δεν συνοδεύτηκε από ισχυρή ενασχόληση με τις τουρκολογικές σπουδές. Η Ευαγγελία Μπαλτά – όπως και οι Γιάννης Αλεξανδρόπουλος και Παρασκευάς Κονόρτας για ένα μικρό διάστημα – αποτελούν εξαίρεση. Γενικότερα όμως στην πενήντάχρονη ζωή του, το ΚΝΕ δεν επέλεξε να δημιουργήσει ένα ισχυρό τουρκολογικό τμήμα, όπως έκανε το Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών. Αν επιχειρούσα να ανιχνεύσω τους λόγους, θα τολμούσα να πω ότι στη ρίζα τους υπήρχε μία υποτίμηση της Τουρκολογίας ως επιστημονικού αντικειμένου, μίας άρρητης ταύτισής της με την τουρκική φιλολογία, σε συνδυασμό με μία αίσθηση αυτάρκειας των νεοελληνιστών. Στη λογική αυτή οι τουρκικές/οθωμανικές σπουδές υπήρξαν το αντίρροπο των νεοελληνικών σπουδών· θεωρήθηκαν επομένως ‘άλλου παπά ευαγγέλιο’.

Η επιλογή του Ινστιτούτου Μεσογειακών Σπουδών που ιδρύθηκε το 1985, σε ένα διαφορετικό πνευματικό και πολιτικό κλίμα να εντάξει στις δράσεις του τις τουρκικές/οθωμανικές σπουδές, την ιστορία του θεάτρου, την εθνομουσικολογία και βέβαια τη νεότερη ελληνική ιστορία, χωρίς όμως να προτάσσει το νεοελληνικό, είναι ενδεικτική της άλλης αυτής προσέγγισης.

Νομίζω όμως ότι η εικόνα των παράλληλων δρόμων, που πορεύονται μαζί αλλά δεν συγκλίνουν, αποδίδει σε γενικές γραμμές τη σχέση των οθωμανολόγων και των νεοελληνιστών, καθώς αμοιβαία η επικοινωνία στα έργα τους υπήρξε αναιμική.

Ξαναγυρίζοντας στο ΚΝΕ, θα έλεγα ότι μέχρι τα τέλη του περασμένου αιώνα, βρέθηκε στην αιχμή της θεματολογικής ανανέωσης των ελληνικών ιστορικών σπουδών, συνέδραμε ενεργά να έρθει σε επαφή η ελληνική ιστοριογραφία με την ευρωπαϊκή (κυρίως τη γαλλική), κάλυψε ένα κενό που δημιουργούσε η υστέρηση των Πανεπιστημίων. Το συνέδριο για την ιστορία της ιστοριογραφίας που διοργάνωσε το 2002 και εκδόθηκε σε επιμέλεια Πασχάλη Κιτρομηλίδη – Τριαντάφυλλου Σκλαβενίτη, αποτέλεσε ένα σημαντικό επιστημονικό γεγονός αποτίμησης της ελληνικής ιστοριογραφίας, που σηματοδοτεί με τον καλύτερο τρόπο το τέλος αυτής της περιόδου. Είναι μία από τις καλύτερες στιγμές του Ινστιτούτου, και ταυτόχρονα μία οροφή.

Έκτοτε νομίζω ότι το ΚΝΕ εισέρχεται στην κανονικότητα των ελληνικών ακαδημαϊκών μέσων όρων: συνέχιση υπαρχόντων ερευνητικών έργων και αναζήτηση νέων εξωτερικής χρηματοδότησης, εκδόσεις βιβλίων, έκδοση ενός ξενόγλωσσου περιοδικού (*The Historical Review / La Revue Historique*),

διοργάνωση συνεδρίων. Δεν αποτελεί όμως πλέον κάτι διαφορετικό· απώλεσε αυτήν τη γοητεία του ελαφρώς αιρετικού. Κάνει δηλαδή ό,τι περίπου κάνουν και οι άλλοι, και σε αυτό συντέινει μία διπλή σύγκλιση. Από τη μία το ίδιο για πολλούς λόγους -που δεν μας επιτρέπει ο χρόνος να αναλύσουμε- έπαψε να έχει τον δυναμισμό και τη λελογισμένη διαφορετικότητα των προηγούμενων χρόνων. Κυρίως όμως τα πανεπιστήμια, τα Τμήματα Ιστορίας, σταδιακά μέσα στα τελευταία 20-25 χρόνια άλλαξαν: πολλαπλασιάστηκαν, στελεχώθηκαν με νέο ικανό προσωπικό, εγκατέλειψαν την ομφαλοσκόπηση, ενσωμάτωσαν το καθένα με τον τρόπο του νέα αντικείμενα, ρεύματα σκέψης και ιστοριογραφικών προσεγγίσεων που κυριαρχούν διεθνώς.

Ταυτόχρονα, υπήρξε και μια αλλαγή ερευνητικού μοντέλου που επιβλήθηκε από την Πολιτεία, το οποίο εδώ μόνο επιγραμματικά θα θίξω: η παύση χρηματοδότησης κάθε ερευνητικής δραστηριότητας -πέραν της μισθοδοσίας του τακτικού προσωπικού- από τον κρατικό προϋπολογισμό και η ανάθεση του ρόλου τής κατεξοχήν έρευνας στα εξωτερικής χρηματοδότησης έργα, που αποτελεί εδώ και χρόνια αδήριτη πραγματικότητα, οδήγησε σε δύο αποκλίνουσες στάσεις εκ μέρους του μόνιμου προσωπικού των ερευνητικών ιδρυμάτων και βεβαίως του ΙΝΕ. Στο ένα άκρο: η αγχωτική, και κάποτε άκριτη θήρα προγραμμάτων και αναζήτηση εξωτερικών χρηματοδοτήσεων· και στο άλλο: η στροφή στη συγγραφή προσωπικών μελετών μια αντίληψη θα έλεγα ερευνητή-μακροχρόνια υποτρόφου.

Το 2012 το ΚΝΕ/ΙΝΕ «πέρασε σε άλλη διάσταση». Η πολιτική συγχωνεύσεων φορέων του Δημοσίου που επιλέχθηκε από την τότε Κυβέρνηση ως λύση στην οικονομική κρίση, οδήγησε στην εθελοντική -αλλά εξ ανάγκης- συνένωση των τριών ανθρωπιστικών Ινστιτούτων του ΕΙΕ (ελληνικής και ρωμαϊκής Αρχαιότητας, βυζαντινών, νεοελληνικών ερευνών). Η περί τα νεοελληνικά έρευνα έχασε τη διοικητική της αυτονομία και αποτέλεσε πια τομέα ερευνών ενός Ινστιτούτου, που ασχολείται συνολικά με την ιστορία. Η εξ ανάγκης αυτή ενοποίηση αποτελεί άραγε κάτι κακό; Η απώλεια της διακριτής ταυτότητας των νεοελληνικών σπουδών που είχε επιτευχθεί με κόπο και αγώνες το 1960 και η απλή πλέον συμπεριληψή τους στη μεγάλη μαρμίτα της ιστορίας γενικώς, αποτελεί οπισθοδρόμηση για τις ελληνικές ιστορικές σπουδές;

Πολλά φυσικά μπορούν να ειπωθούν και ειπώθηκαν ήδη από τους προαλήσαντες. Η δική μου άποψη συμπίπτει με τη θέση που υποστήριζε το 1812 το Κοινόν της Σύρου, όταν επέλεξε να αλλάξει έναν εθιμικό κανόνα, ένα 'καπίτουλον', του έτους 1695, λέγοντας ότι αυτό που είχαν κάνει τότε οι πρόγονοί τους ήταν «καλόν και αξιοπέναιτον δια ετότε καιρού» αλλά πλέον «οι

παρόν περιστάσεις ήλλαξαν και φέρνη μεγάλην ζημίαν». Δηλαδή, με άλλα λόγια, οι νεοελληνικές σπουδές ως χωριστός κλάδος, ορθά προικίστηκαν με θεσμούς που τις καλλιεργούσαν κατ' αποκλειστικότητα, σε αντιδιαστολή με την ασφυκτική μονοκρατορία της Αρχαιότητας και εν μέρει και του Βυζαντίου. Σήμερα όμως, που ο αγαθός εκείνος στόχος έχει επιτευχθεί, νομίζω ότι οι νεοελληνικές σπουδές μπορούν να καλλιεργούνται ως διακριτό επιστημονικό πεδίο σε ερευνητικούς και ακαδημαϊκούς φορείς που καλλιεργούν γενικώς την ιστορία. Αφού το παιδί γεννήθηκε, μεγάλωσε και ομόρφυνε, πιστεύω ότι δεν χρήζει πια ειδικής προστασίας, γιατί κινδυνεύει να γίνει μαμμόθρεφτο· είναι σε θέση να παίξει στον κόσμο της ιστορίας ισότιμα με όλους τους άλλους.

Κλείνοντας, δύο λόγια για το μέλλον, που με ένα τρόπο κατά τη γνώμη μου καθοδηγείται από το παρελθόν. Πιστεύω ότι οι κρατικοί ερευνητικοί φορείς -και κατεξοχήν εκείνοι που διακονούν την ιστορία- οφείλουν να αποδεικνύουν ότι παρέχουν κάτι χρήσιμο στην κοινωνία που τους χρηματοδοτεί. Το μέγεθος της οικονομικής κρίσης και η συνολική κατάσταση της χώρας έχει καταστήσει την ανάγκη αυτή πιο επιτακτική και δημιουργεί νέες προτεραιότητες. Επιγραμματικά μερικές από αυτές.

- Να προσφέρουν στην επιστημονική και εκπαιδευτική κοινότητα πρωτογενές και επεξεργασμένο ιστορικό υλικό, σε έντυπη και ψηφιακή μορφή, ιδίως σώματα τεκμηρίων και πληροφοριών των οποίων η δημοσίευση δεν είναι εφικτή, χωρίς μακροχρόνιο ερευνητικό σχεδιασμό.
- Να αναπτύξουν ψηφιακές θεματικές εφαρμογές αναδεικνύοντας τη συσσωρευμένη γνώμη και δημιουργώντας νέα.
- Να ενισχύσουν τους δεσμούς τους με τα αντίστοιχα τμήματα των ΑΕΙ για τη συμμετοχή τους στην προσφορά μεταπτυχιακών σπουδών, ιδιαίτερα εκείνων που άπτονται περισσότερο των τεχνικών της έρευνας.
- Να υλοποιήσουν ερευνητικά προγράμματα εξωτερικής χρηματοδότησης που θα παράσχουν εμπειρία και εργασία σε νέους επιστήμονες. Το τελευταίο αυτό είναι νομίζω και εξαιρετικά κρίσιμο, καθώς εάν δεν εξασφαλιστούν κάποιες υποδοχές ενασχόλησης των αποφοίτων των ιστορικών Τμημάτων με αντικείμενα σχετικά με την ιστορία, θα δημιουργηθεί μία τρύπα στη διαδρομή των ελληνικών ιστορικών σπουδών ανάλογη με αυτή που δημιουργήθηκε σε άλλες κρίσιμες, δύσκολες, στιγμές της διαδρομής του νέου ελληνοισμού, όπως ο εμφύλιος και η δικτατορία του 1967. Αλλά αυτό είναι αντικείμενο άλλης συνάντησης...